

ESEU BIBLIOGRAFIC REVIEW ESSAY

Rev. Ioan Tulcan Ph.D., Cristinel Ioja Ph.D., Michael Stavrou Ph.D., Peter Bouteneff Ph.D. (coordinators), *Tradition and Dogma: What kind of Dogmatic Theology do we propose for nowadays? Orthodox Dogmatic Theology Symposium 2nd International Edition, Arad 11th to 13th of June 2009, Center for Theological/ Hystorical and Pastoral-Missionary Prognosis Studies from the Theology Faculty of Arad, Editura Universității Aurel Vlaicu, Arad, 2009, 375 p.*

Volumul cuprinde varianta finală a comunicărilor din cadrul celui de al doilea Colocviu Internațional de Teologie Dogmatică desfășurat la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad în iunie 2009 și, de asemenea, statutul Asociației Internaționale a Teologilor Dogmaticieni Ortodocși (International Association of Orthodox Dogmatic Theologians - I.A.O.D.T., www.orthodoxe-dogmatic.de), aprobat la primul colocviu internațional (Arad, iunie, 2007) și revizuit în cadrul celui de al doilea.

După introducerea coordonatorilor, în volum este publicat mesajul adresat participanților de către Preafericitului Părinte Patriarh Daniel, intitulat: “Orthodox Dogmatics- continuing and renewing the Tradition”, în care se afirmă că doar dogmele “pot deschide un orizont de viață și libertate infinită, fundamentul dogmelor fiind Sfânta Treime, comuniunea iubirii desăvârșite (Părintele Dumitru Stăniloae). Dogma nu înseamnă o îngustare a dezvoltării spirituale libere a celui care crede, ci, dimpotrivă, oferă credinciosului libertatea sa ca persoană, și nu o lasă pradă determinărilor naturii în care el poate dispărea” (p.13).

Dar, așa cum arăta regretatul părinte profesor Ion Bria, omul contemporan nu mai primește ușor adevărul de credință prezentat în mod apodictic. Este cunoscut faptul că una dintre cele mai confuze și controversate debateri filosofice, etice, literare și estetice de la sfârșitul secolului XX s-a purtat în jurul binomului modernitate/postmodernitate. Ca delimitare de modernitate, postmodernitatea reprezintă un termen generic care exprimă criza de identitate ce a antrenat o schimbare de paradigme în gândirea și morala tradițională, și în care „condiția cunoașterii” se caracterizează prin dispariția „marilor narațiuni” (*grand recits*) filosofice. Acestea legitimau și alte discursuri intelectuale, iar criza astfel generată va afecta inclusiv Teologia. Pe de o parte, asistăm la contestarea logocentrismului, a raționalității, în sensul că nici o afirmație nu mai este dependentă de un Logos transcendent, de un fundament stabil sau un scop (*telos*), ceea ce face ca toate conceptele să

aibă un caracter provizoriu – sistemele monolitice, metafizice, obiective, devin suspecte și fără sens. Pe de altă parte, dacă în modernitate religia era exclusă din sfera publică – era o chestiune privată, importantă pentru identitatea individului și conduita sa personală –, în postmodernitate asistăm la o „întoarcere a religiosului” – religia dobândește importanță în sfera publică și în organizarea societății civile tolerante, pierzând însă din consistență în definirea identității personale (constituirea identității este un act de delimitare contradictorie, de ierarhizare a diferențelor și a distanțelor). Totodată, o altă caracteristică a postmodernității este evidențierea diferitelor forme de pluralism: religios, politic, cultural. Se vorbește chiar despre un pluralism moral, despre o religie civică (*Zivilreligion*) etc.¹ Acest tip nou de religiozitate, numită din lipsă de precizie: post-colonialistă, post-iluministă, post-secularizată, post-confesională și chiar post-creștină, corespunde individualismului din actuala societate occidentală și se află în „război” declarat cu religiozitatea de tip tradițional, ajungându-se chiar la proclamarea „sfârșitului Teologiei”, după cum denumea profesorul George Pattison de la „King’s College” din Cambridge, faza critică a istoriei teologiei apusene².

S-ar putea afirma că în contextul actual, învățătura de credință ortodoxă, mai precis, Teologia Dogmatică, numită câteodată „regina” studiilor teologice a ajuns să dețină cea mai de neînviat poziție. Toate celelalte discipline teologice par a avea un statut mai „științific”, mai „obiectiv”, deoarece se raportează fie la o

¹ A se vedea: Ion Bria, *Hermeneutica Teologică. Dinamica ei în Structurarea Tradiției*, Editura Andreiana, Sibiu, 2009, p.7-31

² George Pattison, *The End of Theology and the Task of Thinking about God*, SCM Press LTD, London, 1998, p.1:

„Asaltată din afară și răsturnată din interior, cea care a fost odată Regina științelor se găsește în situația de a-și încropi existența la marginea vieții academice, căutând surse de subzistență în vecinătatea improprie (*uncultivated borderlands*) a altor discipline”. În continuare, autorul încearcă identificarea cauzelor. Starea actuală a teologiei academice occidentale s-ar datora unei varietăți de evenimente, idei și presiuni care împreună au dus la formarea culturii și condiției modernității. Printre acestea se numără: critica teoretică a credinței religioase reprezentate de gânditori ca Hume, Kant, Feuerbach, Marx, Nietzsche, Freud și Simone de Beauvoir; provocările aduse de evenimente terifiante cum au fost primul război mondial, holocaustul nazist, Hiroshima și Nagasaki; impactul revoluției științifice și a tehnologiilor asociate asupra percepției de sine a omului, care culminează cu provocarea radicală la adresa umanității din partea ingineriei genetice; critica internă a textelor și fundamentelor teologice făcută de teologi începând cu D.F.Strauss și continuând cu *teologia morții lui Dumnezeu* din anii '60 până la Don Cupitt; globalizarea și apariția pluralismului religios în societate. Rezultatul este erodarea credinței religioase și a autorității teologice în lumea occidentală. Dar autorul nu amintește alte evenimente de maximă gravitate cum ar fi Inchiziția care a durat aproape cinci secole, comportamentul unor papi, auto-suficiența afișată adesea în mod evident de către cler, persecutarea unor intelectuali, introducerea cosmologiei antice în teologie, colonialismul și lipsa unei reacții ferme din partea Bisericii din Occident împotriva sclaviei și neo-sclaviei, precum și alte cauze.

istorie care poate fi cercetată, fie la descrierea vieții, operei și spiritualității unor oameni cu viață sfântă, fie la un ansamblu de învățături etice cu aplicabilitate și roade concrete, fie la rânduielei tipiconale ce au rigoare și claritate. Poziția dificilă în care se află astăzi Teologia Dogmatică constă în faptul că trebuie să ofere structura de rezistență a studiilor teologice în mod apodictic, în mod exclusivist, deoarece adevărul este unul singur, chiar dacă postmodernitatea dorește să-l atomizeze. Este foarte important ca Teologia Dogmatică, axată pe exegeza biblică patristică și modernă, precum și pe dialogul cu științele exacte, să nu fie prezentată ca o ideologie obligatoriu de urmat, ci ca un mare dar oferit pentru mântuirea noastră. Dogmele trebuie percepute ca necesare pentru mântuire, dar nu în sensul că s-ar impune cu forța adeziunea intelectuală la acestea, ci ca daruri spre cunoașterea lui Dumnezeu și a propriului eu, ca semne ale iubirii părintești a lui Dumnezeu, Cel care i-a inspirat pe sfinții teologhisitori, și care, dacă sunt primite și trăite constant, duc, împreună cu lucrarea sfințitoare tainică a lui Dumnezeu și cu faptele bune, la desăvârșirea după care năzuiește orice făptură omenească. Există pericolul ca greșeala care s-a făcut în Apus în privința modului prezentării necesității primirii Sfințelor Taine ca obligatorii pentru mântuire, și nu ca un mare privilegiu de a experia lucrarea și prezența nemijlocită a lui Dumnezeu în viața umană, să se extrapoleze la întreaga învățatură de credință³.

³ Este semnificativ faptul că de la începutul perioadei Reformei s-a manifestat nemulțumirea față de folosirea termenului latin *sacramentum* (împrumutat din limbajul militar și înseamnă jurământ) și s-a arătat că este o traducere incorectă a cuvântului nou-testamentar *mysterion* - deoarece se pune accentul pe obligativitatea primirii sacramentelor în vederea mântuirii, în loc să se sublinieze privilegiul de a primi harul lui Dumnezeu prin aceste lucrări minunate de sfințire a vieții omului. Zwingli se plângea deja spunând: „cuvântul *sacramentum* nu exprimă în mod corect înțelesul lui *mysterion*” (U.Zwingli, *Komentar uber die wahre und falsche Religion* (n.1), 23 sq.) și dorea ca germanii să nu fi acceptat vreodată cuvântul „sacrament” în vocabularul lor – o nemulțumire pe care a preluat-o și Friedrich Schleiermacher în Dogmatica sa. (F. Schleiermacher, *Der christliche Glaube. Nach den Grundsätzen der evangelischen Kirche im Zusammenhange dargestellt*, ed. II-a revizuită, 1831, ed. M.Redeker, vol.II, 1960, 364 (trad. engl. *The Christian Faith*, Edinburgh, 1948). În anul 1520 Luther arăta că terminologia biblică nu justifică folosirea termenului „sacrament” pentru lucrări bisericești. (M.Luther, *De captivitate Babylonicae ecclesiae praeludium*, 1520, WA 6, 501, 37sq.) Philip Melanchthon în lucrarea sa intitulată *Loci Communes* (1521) dorea să numească „semne sau semne sacramentale ... ceea ce alții numeau sacramente”(P.Melanchton, *Loci communes*, 1521, ed. bilingvă latină-germană, tradusă cu note explicative de H.G. Pohlmann, Gutersloh 1993, 328 sq.), întrucât, conform terminologiei biblice, doar Iisus Hristos ar putea fi numit *Sacrament*. Pot fi găsite multe alte exemple în teologia protestantă care să ateste nemulțumirea față de termenul *sacramentum*. Este foarte important de amintit faptul că acum 175 de ani F. Schleiermacher își exprima speranța că problemele cauzate de termenul latin *sacramentum* pot fi îndepărtate „ prin apropierea de Biserica Răsăriteană, pentru care această denumire a rămas străină, și care în schimb a folosit expresia mistere (taine)”(s.n.) (F. Schleiermacher, Op.cit.,p.364)

Mircea Eliade afirma după mulți ani de cercetare asiduă, că „este greu să ne imaginăm cum ar putea funcționa spiritul uman fără a avea convingerea că ceva ireductibil *real* (s.n.) există în lume; și este cu neputință să ne închipuim cum ar putea să apară conștiința, fără a conferi o semnificație impulsurilor și experiențelor omului. Conștiința unei lumi *reale* (s.n.) și semnificative este strâns legată de descoperirea sacrului. Prin experiența sacrului, spiritul uman a sesizat diferența între ceea ce se revelează ca fiind *real* (s.n.), puternic, bogat și semnificativ, și ceea ce este lipsit de aceste calități, adică curgerea haotică și periculoasă a lucrurilor, aparițiile și disparițiile lor fortuite și vide de sens”⁴. Teologia nu poate exista fără a avea un *real*. Acest *real* al teologiei nu este, în opinia lui J. Ansaldi⁵, nici Dumnezeu, nici omul credincios, ci întâlnirea lor în credință. *Realul* teologiei este credința, fapt ce nu înseamnă că omul și Dumnezeu considerați separat nu ar fi *reali*. Credința ține de întâlnire care presupune o mișcare dublă: prezența simțită a lui Dumnezeu și răspunsul omului (*fides hominis*). Îmbrăcat în Hristos la Botez, omul devine [*homo*] *theologicus*. *Realitatea* întâlnirii cu Hristos în actul convertirii și al Botezului este descrisă de Sfântul Apostol Pavel, atunci când relatează experiența sa de pe drumul Damascului (*F.Ap.22*, cf.9). Saul a primit atunci marele dar al vederii luminii dumnezeiești, care este, potrivit părintelui Stăniloae, a treia și cea mai înaltă treaptă a apofatismului. Învăluit în lumină, trăiește viu și nemijlocit *realitatea* întâlnirii cu Hristos cel înviat. “Lumina Ta, Dumnezeul meu, ești Tu!” avea să exclame Sfântul Simeon Noul Teolog⁶. Lumina nu este o realitate impersonală, ci Hristos Însuși în descoperirea Sa iubitoare. Persoana transcende natura, Se face cunoscută prin energiile necreate. Orbit „din cauza strălucirii acelei lumini” (*F.Ap.22*,11), deoarece era nepregătit pentru această întâlnire, Saul avea să se boteze (*F.Ap.22*,16), să se îmbrace în Hristos odată pentru totdeauna, să-L cunoască în mod nemijlocit, avea să trăiască „iar și iar” experiența baptismală, *realitatea* întâlnirii decisive cu Hristos schimbându-i radical și pentru totdeauna viața, acest fapt devenind dovada vie și permanentă a *realității* acelei întâlniri. Nu înseamnă că se afla mereu în starea ekstatică a vederii luminii dumnezeiești, dar odată ce a avut această experiență, credința ca tensiune, ca dinamică, devine tot mai intensă.

Dificultatea predării „obiective” a theognosiei aghiografilor și a celorlalți sfinți prin intermediul cărora noi avem Revelația dumnezeiască cu cele două căi de transmitere: Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție, este evidentă. Cum să transmiți

⁴ *La Nostalgie des Origines*, 1969, pp.7 sq., cit. în: Idem., *Istoria credințelor și ideilor religioase*, I, trad.rm. Cezar Baltag, Editura științifică și enciclopedică, București, 1981, p. IX

⁵ Jean Ansaldi, *La Foi comme a-rencontre du réel*, în Idem: *L'articulation de la foi de la Théologie et des Ecritures*, Les Editions du Cerf, Paris, 1991, p.11

⁶ *Imn.*, 45, 6; trad.rm. în: Pr.Prof.Acad.Dr. Dumitru Stăniloae, *Studii de Teologie Dogmatică Ortodoxă*, Craiova, 1990, p. 622

realitatea acestei întâlniri? Cunoașterea autentică a lui Dumnezeu ține de această întâlnire *reală*. Putem transmite informații, dar nu *realitatea* însăși. Dumnezeu devine *real* pentru noi cei *reali* numai atunci când ne întâlnim cu El, altfel El rămâne un concept, chiar dacă unul sublim, iar noi ne înstrăinăm tot mai mult de El și de noi înșine, pentru că ne-a creat pentru această întâlnire *reală*. Prin urmare accentul trebuie așezat pe obiectivitatea Revelației dumnezeiești, sursa obiectivității fiind Dumnezeu Cel viu al unor oameni care trăiesc într-o comunitate transfigurată de experiența misterului prezenței lui Dumnezeu prin Sfintele Taine, în ambianța eclesială. Dogmatica este „științifică” și „obiectivă” deoarece are o inestimabilă relevanță eclesială și socială, mai ales atunci când exprimă „crezul”, credința, universul noetic al oamenilor desăvârșiți, care au învins micile și marile tentații, care au depășit chiar condițiile inumane din închisorile comuniste, care au iertat, uitat și iubit vrăjmașii, care au înțeles, asemenea părintelui Nicolae Steinhardt că prin convertire au „acces la fericire”, că „omul care-L cunoaște pe Hristos și care-L iubește și care se convertește e un om fericit, e un om care intră într-o zonă a fericirii, iese din întuneric, din chin.”, că este un mare privilegiu Sfântul Botez, deoarece atunci omul devine fiu adoptiv la Tatălui ceresc, „nu mai cunoaște deznădejdea neagră”, pentru că „Botezul sincer nu este apă. Noi nu suntem botezați cu apă. Noi suntem botezați cu Duh și cu foc” și prin urmare „întunericul și frigul nu au acces liber asupra convertitului. Pentru că e căldura Duhului și a focului care imediat te apără”⁷. Este bine să nu se uite că, adesea, nu este nevoie de un discurs savant, că „*Duhul suflă unde voiește*” (In. 3,8), iar omul se poate schimba radical prin lucrarea lui Dumnezeu, pornind de la un cuvânt, o situație, o imagine, o icoană, dar respectiva experiență duhovnicească trebuie susținută și printr-un ansamblu de învățături care să confere soliditate și permanență, ambianța eclesială fiind absolut necesară.

Volumul, a cărui publicare o semnalăm aici, încearcă să răspundă din diverse perspective problematicii prezentării Teologiei Dogmatice în contextul de astăzi. Redăm spre informare lista autorilor (teologi din Bulgaria, Germania, Grecia, Liban, Rusia, Statele Unite ale Americii și România) care sunt și membri ai Asociației Internaționale a Teologilor Dogmaticieni Ortodocși (I.A.O.D.T.) și titlurile contribuțiilor lor:

Valer Bel, “Revelation, Tradition and Dogma. Their interrelationation and its seasonableness; Peter C. Bouteneff, “Contemporary Orthodox Exegesis of Genesis 1-3”; Ștefan Buchiu, “The Relationship Dogma-Theology according to Father Stăniloae; Vasile Citirigă, “Orthodox Dogmatic Theology, Object of the

⁷ N.Steinhardt, Ioan Pinteau, *Primejdia mărturisirii. Convorbirile de la Rohia urmate de jurnal*, Ed.Humanitas, 2006, p.173

Ecclesial-Liturgical experience”; Fadi Georgi, “Saint Gregory Palamas: An Essential Key to Teaching Dogmatics Today”; Alexey R.Fokin, “Different Dogmatic approaches to the question of the origin of Human Soul”; Cristinel Ioja, “Dogma and interdisciplinarity. The Testimony of the Church’s faith in Postmodern Context”; Dumitru Megheșan, “The Pnevumatic Dimension of the Holy Tradition in an Ecclesiological Context”; Petr B.Mikhaylov, “The Eucharist Sermon Today”; Nicolae Moșoiu, “Towards a deeper understanding of the *Ordo* of the Holy *Mysterion* of Baptism”; Daniel Munteanu, “Dogma and Culture. Main Contribution of the Orthodox Faith to Public Theology”; Aristotle Papanikolaou, “Tradition or Identity Politics: The Role of the ’West’ in Contemporary Orthodox Theology”; Dumitru Popescu “La valeur des definitions dogmatiques Dogme on temoignage?”, Despina D.Prassas, “St.John Chrysostom’s Homily 50 on Matthew: A Systematic Theology for Today”, Svetoslav Ribolov, “A Review of Dogmatic Theology in Bulgaria during 20th century”, Nicolae Răzvan Stan, “The Relation between Doctrine and Spirituality in Father Dumitru Stăniloae’s Thinking”, Michael Stavrou, “Reconcilier le dogme avec la vie”, Dimitrios Tselengidis, “Folgend den Heiligen Vatern’. Ein Vorschlag von diachronischem Charakter fur die dogmatische Lehre der Kirche. Die theologischen Voraussetzungen und die Kriterien der dogmatischen Lehre der Kirche”, Ioan Tulcan, “The Soteriological and Ecclesiological Nature of Dogmas according to the Orthodox Tradition”.

Se cuvin calde mulțumiri și felicitări părintelui decan Ioan Tulcan, domnului conferențiar Cristinel Ioja și colaboratorilor de la Facultatea de Teologie Ortodoxă din Arad, pentru inițiativa înființării Asociației Internaționale a Teologilor Dogmaticieni Ortodocși (I.A.O.D.T.), pentru organizarea primelor două colocvii și publicarea volumelor, pentru stăruința de a se continua cercetarea și colaborarea la nivel internațional. Cel de a-l treilea Colocviu Internațional de Teologie Dogmatică va avea loc la Tesalonic în luna iunie a acestui an.

Pr. Conf. Nicolae Moșoiu